

A FAVOR D'UNA EDUCACIÓ EN VALORS, TECNOLOGIA I MEDI AMBIENT

Manuel Villar Pujol

Catedràtic de Filosofia (Secundària)

Ens creïem immunes a qualsevol contingència i de sobte, l'aparició d'un simple virus, ensorra la nostra presumpta seguretat. Ja no es tracta de profecies apocalíptiques, és una amenaça real la que ens obliga a preguntar-nos quin és el peatge que hem de pagar per viure en una societat tecnològicament avançada. Si alguna imatge de l'imaginari col·lectiu pot il·lustrar el signe dels nostres temps, seria la de la metàfora fàustica de l'aprenent de bruixot a qui l'esclaten a la cara, una a una, les conseqüències de cadascun dels seus encanteris atrevits.

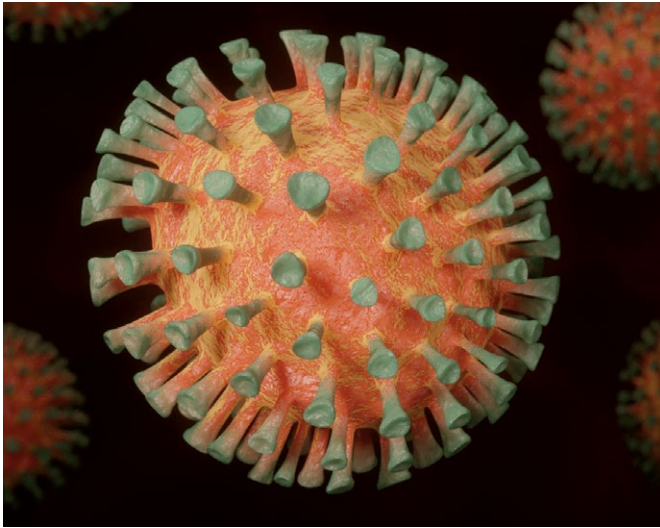
A diferència de les societats tradicionals, en què la majoria dels perills eren d'origen natural: inundacions, malalties, sequeres, penúries, fams ..., a banda dels causats per l'agressió humana, els riscos de les societats modernes s'han de buscar en els errors i les imprevisions del sistema tecnològic que la mateixa societat ha creat. La visió de la tecnologia ha estat des del seu origen adreçada als beneficis de la productivitat, però afectada per una ceguesa per al risc. Les urgències per introduir una tecnologia han estat acompanyades per la manca de precaucions i d'estudis d'avaluació previs a la seva aplicació.

La societat moderna ha acabat per acceptar determinat tipus de perills, com els derivats de conduir un automòbil, viatjar en avió o fumar una cigarreta. Tanmateix, ha sorgit una nova classe de perills que posen a prova els límits de tolerància que aquesta societat està disposada a suportar. Aquests perills es manifesten en forma d'universalitat, omnipresència i invisibilitat i troben en elements tan poc sospitosos fins ara com l'aire, l'aigua i els aliments els millors aliats per propagar el seu missatge letal. Són perills que posseeixen una tendència immanent a la globalització¹.

Contra la inquietant imatge que acabem d'esbossar, la meua proposta és la de recuperar un vell crèdit, que en el seu moment vaig impartir a Quart d'ESO, *Valors, tecnologia i medi ambient*. En el seu moment, la intenció d'aquell crèdit no era la de recolzar l'estereotip negatiu i alarmista del fet tecnològic, sinó més aviat, d'una banda, promoure una actitud

¹ BECK, U. (1998). *La sociedad del riesgo*. Barcelona, Paidós 1998, pàg. 34 i 42

prudent i reflexiva i, d'altra, oferir arguments que trenquessin aquest fatalisme modern, que cada dia consoliden les notícies d'esdeveniments catastròfics, segons el qual el nostre destí i el de les generacions futures és i serà viure amb la por a les amenaces que el propi ésser humà està creant.

*Valors, tecnologia i medi ambient*² pretenia, en la seva modèstia, contribuir a la difusió d'unes conviccions que fossin prou potents perquè els alumnes poguessin aplicar-les en la seva vida ordinària. La urgència d'una moral carregada de valors mediambientals creia, i crec, és del tot necessària quan bona part dels riscos tecnològics actuals semblen escapar-se del control i de la comprensió humanes. Com diu Ramon Folch: "sense moral ambiental no hi ha política ambiental, i no pot esperar-se gran cosa de les disposicions legals. Allò que evita l'assassinat com a pràctica quotidiana no és la seva prohibició legal formal, sinó el rebuig moral que desperta en la immensa majoria de la població"³. Aquella pretensió que em movia a impartir aquell crèdit al 2001 malauradament en el dia d'avui s'ha tornat encara més necessària.

"Actualment l'home no viu ja en la naturalesa sinó que està allotjat en la sobrenaturalitat ..." ⁴ afirmava Ortega y Gasset en la seva *Meditación de la técnica*. El concepte orteguian *sobrenaturalitat* és actualitzat per Javier Echeverría mitjançant un altre concepte, *tercer entorn*. Segons Echeverría, les societats modernes ja han oblidat el projecte baconià de dominar la naturalesa a partir de la ciència i de la tècnica, avui en dia els problemes a què s'enfronten les societats són d'un altre tipus: la necessitat de dominar o si més no controlar

les *sobrenaturalitats* generades per la tecnologia⁵. Un altre concepte amb què es vinculen les idees de *sobrenaturalitat* i *tercer entorn* és el d'*invent*, plantejada per Joan Fuster: "Tot el que no és naturalesa és *invent*"⁶. Una paradoxa orteguiana és l'eix sobre el qual gira bona part del crèdit: "l'home és un animal per al qual només allò que és superflu és necessari"⁷.

Viure bé, afirma Ortega, buscar el *benestar* és el desig que distingeix els humans de la resta dels éssers vivents. L'ésser humà no es conforma amb un simple estar, amb sobreviure, sinó que vol estar bé, desitja viure en unes determinades condicions. Distingeix en l'ésser humà entre les condicions que possibiliten la seva supervivència i les condicions que permeten aconseguir el benestar. Les segones no es poden donar sense les primeres. Però l'existència de les segones permet assolir una existència pròpiament humana.

Bona part dels *invents* han sorgit per satisfer necessitats de supervivència, d'altres per satisfer els desitjos de benestar. Bona part dels articles de consum han sorgit per satisfer les ànsies de benestar d'un grup humà minoritari. La possessió d'aquests articles ha estat un signe de distinció i d'excel·lència. Posteriorment, l'afany de la majoria de la societat d'imitar els signes identificadors dels grups aristocràtics ha fet que la possessió i el gaudi de determinats artefactes esdevingui una necessitat universal, quelcom quasi imprescindible per ser feliç. Altres articles, en el seu origen, tenen com a finalitat la simple curiositat, fins i tot només la distracció. Per exemple, la major part dels programes i dels productes informàtics estan destinats a finalitats lúdiques. D'aquestes dades podem concloure que la major part dels esforços econòmics dedicats a la investigació tecnològica es dediquen més a generar productes inútils i superflus que a solucionar problemes verdaderament importants per a la humanitat: desenvolupament d'energies no contaminants, tractament de determinades malalties, solucionar el problema de la fam ...

L'anomenada *lleï de Gabor*, formulada pel pensador francès, Jacques Ellul⁸, explica les raons de la gran superproducció d'articles tècnics inútils. Segons aquesta lleï: "tot allò que és possible serà realitzat inexorablement". La producció d'un objecte, per tant, no respon essencialment a la resolució d'un problema o a la satisfacció d'una necessitat bàsica concreta,

2 <https://www.slideshare.net/mvillarpujol/valors-tecnologia-i-medi-ambient>
<https://www.slideshare.net/mvillarpujol/tecnologia-valors-i-medi-ambient>

3 FOLCH, R. (1998). *Ambiente, emoción y ética*, Barcelona: Ariel, pàg. 59-60

4 ORTEGA Y GASSET, J. (2000), *Meditación de la técnica y otros ensayos sobre ciencia y filosofía*. Madrid: Revista de Occidente, pàg. 13

5 ECHEVERRÍA, J. (2000). "Sobrenaturalidad y sociedad de la información", *Revista de Occidente* nº 228, mayo 2000, pàg. 20

6 FUSTER, J. (1992). "De llarg abast", A: *L'home mesura de totes les coses*, Barcelona: Edicions 62 1992, pàg. 16

7 Op. Cit., pàg. 35

8 CLAESSENS, M. (1998). *La técnica contra la democracia*. Barcelona: La Campana, pàg. 142-143

sinó més aviat a la possibilitat tècnica de realitzar-ho. Tan bon punt l'artefacte s'ha produït, el que cal és inventar o generar les raons perquè esdevingui una necessitat majoritària.

La tecnologia no és simplement ciència aplicada a resoldre problemes humans, sinó que ha configurat aquests problemes, ha transformat el món i la noció de món, l'ésser humà i la noció d'ésser humà. Ha generat un nou tipus d'ordre social i de percepció, de gestió, d'investigació, d'indústria i de vida. D'altra banda, la idea que la tecnologia és neutral, és a dir, independent del context social i dels interessos socials on es desenvolupa és un mite. Darrera de tota opció tecnològica hi ha tota una estratègia que la impulsa i la justifica.

Pot ser ara un bon moment per recordar el paper dels *luddites*, el nom amb què van ser designats els treballadors organitzats durant les tres primeres dècades del segle XIX (els inicis de la Revolució Industrial) amb l'objectiu de destruir les màquines que amenaçaven els seus llocs de treball. L'historiador americà David F. Noble, en el seu llibre *Una visió diferent del progrés*, intenta reivindicar aquestes primeres organitzacions obreres, menyspreades i titllades de reaccionàries pel moviment obrer triomfant de caire marxista. Segons aquest historiador, el *luddisme* no s'ha de confondre amb un moviment tecnòfob, "no estava en contra de la introducció de noves tecnologies, sinó més aviat dels canvis socials que la nova tecnologia produïa i consolidava (...) Els *luddites* lluitaven més aviat contra els esforços del capital que utilitzava la tecnologia per reestructurar les relacions socials i els models productius en perjudici dels treballadors"⁹. La veritable caracterització del *luddisme* seria la d'un moviment crític i alternatiu del/al model tecnològic imposat pel primer capitalisme. El *luddisme* considerava que l'aplicació de la tecnologia podria "dirigir-se d'acord amb les necessitats dels ideals socials"¹⁰. Finalment s'imposà el model tecnològic capitalista, que finalment fou assumit per les organitzacions obreres socialistes. Els inventors de màquines

aparegueren en aquells moments com els veritables benefactors de l'espècie humana¹¹.

La sensació de vulnerabilitat i de risc imminent que viu la nostra societat és la reacció natural a l'alienació tecnològica i al plantejament tecnocràtic del sistema tecnològic. La superació d'aquesta situació només pot realitzar-se a partir de la recuperació del control democràtic del sistema tecnològic i del concepte de moralitat col·lectiva.

En aquest sentit, parafrasejant una famosa sentència de Karl Marx, en el seu llibre *Hacerse cargo* Manuel Cruz promou una nova actitud per enfrontar-se amb els problemes ambientals: "fins ara els homes s'han dedicat a transformar el món, del que es tracta d'ara endavant és que es facin càrrec d'ell"¹². Cruz ens proposa fer un replantejament del concepte responsabilitat: la pregunta no ha de ser tant "qui ha estat el culpable?" com "què hem de fer per evitar-ho?"¹³. Dit d'una altra manera: el que en aquest moment importa no és que un esdeveniment (per exemple: un atemptat contra la salut pública) hagi estat o no resultat d'alguna decisió, sinó si està en les nostres mans evitar que un seguit d'esdeveniments acabin en catàstrofe. Al capdavall, del que es tracta és de crear una ètica del present orientada cap al futur. Una ètica que tingui com a principal objectiu protegir els nostres descendents de les conseqüències de les nostres accions presents. L'ètica fins ara només s'havia preocupat del dret de l'altre que amb nosaltres conviu. Ara la situació ha canviat, se li ha d'afegir un objecte nou, la *biosfera sencera*, de la qual hem de respondre.

9 NOBLE, D.F. (2000), *Una visió diferent del progrés*. Barcelona: Alikornio ediciones, pàg. 11

10 Ibid, pàg. 14

11 Ibid, pàg. 18

12 CRUZ, M. (2000). *Hacerse cargo*. Barcelona: Paidós, pàg. 48

13 Ibid, pàg. 47